

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

مصاحبه پژوهشی:

مزیت‌های اقتصادی کشت گل محمدی در ایران

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

- وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: علی قنبری شیرسوار

- ❖ گل محمدی گیاه بومی کشور بوده و ایران پیشینه کهن در تولید، فرآوری و صادرات گل محمدی داراست.
- ❖ گل محمدی به دامنه وسیعی از شرایط اقلیمی سازگار بوده و در زمره گیاهان کم توقع طبقه بندی می‌شود.
- ❖ در ایران سطح زیر کشت گل محمدی در سال 1397 به میزان 24 هزار هکتار و تولید به مقدار 41 هزار تن بوده است.
- ❖ محصول عمده گل محمدی، گلاب و اسانس گلبرگ خشک است که از آنها در صنایع دارویی، عطرسازی، فرآورده‌های بهداشتی و آرایشی و صنایع غذایی استفاده می‌شود.
- ❖ ایران بیشترین سطح زیر کشت گل محمدی در جهان را دارد اما سهمی تقریباً معادل صفر از بازار جهانی نهایی‌ترین فرآورده‌های زنجیره ارزش گل محمدی که اسانس تام، ابسولوت، کانکریت، عطر و ادکلن و خوشبو کننده‌ها، مکملها و دارو می‌باشد را دارا است.
- ❖ تا کنون بیش از 20 هزار گونه گل رز در سراسر جهان شناسایی شده که گونه ایرانی آن منحصر به فرد است و تا کنون 56 گونه گل محمدی در ایران شناسایی شده است.
- ❖ قطبهای اصلی تولید گل محمدی در ایران را شهرهای داراب، لاله زار، کاشان، میمند، نیاسر و قمصر تشکیل می‌دهند. تولید در کاشان و قمصر و نیاسر عمدتاً به شیوه سنتی و در داراب و لاله زار و میمند عمدتاً صنعتی است.
- ❖ ایران در سال 1397 تقریباً 10 میلیون دلار گل محمدی و فرآورده‌های مربوط به آن صادر کرده که تقریباً 9 میلیون دلار آن اسانس و گلاب بوده است.
- ❖ گل و گلاب ایران (به ویژه کاشان) به عنوان یک تولید ملی و محلی و یک میراث فرهنگی و کشاورزی و تولیدی به خوبی در ایران و حتی در برخی از کشورهای جهان شناخته شده است.

□ مقدمه و طرح مسئله

گل محمدی از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین رزهاست که در بیشتر نقاط ایران به منظور تولید عطر و گلاب و به عنوان گیاه تزئینی مورد توجه بسیار قرار داشته و کشت می‌شود. استخراج گلاب از گل محمدی یکی از تولیدات مهم اقتصادی کشور بوده، به طوری که هر ساله گلاب تولید شده و اسانس حاصل از آن علاوه بر مصرف داخلی به خارج از کشور نیز صادر می‌شود. از آنجا که این گیاه دارای ارزش اقتصادی- دارویی است از یک طرف باید به شناسایی توسعه با عملکرد و پایداری بالای آن پرداخت و از سوی دیگر باید سطح زیر کشت این گیاه را در مناطق مختلف کشور گسترش داد.

سابقه ایران در صنعت گلاب‌گیری از این گل به 2500 سال پیش باز می‌گردد. محصول عمده گل محمدی، گلاب و اسانس گلبرگ خشک است که از آنها در صنایع دارویی، عطرسازی، فرآورده‌های بهداشتی و آرایشی و صنایع غذایی استفاده می‌شود.

گل محمدی برترین گونه دارای اسانس رز است و هدف اصلی از کشت آن در ایران تولید گلاب می‌باشد. به غیر از ایران در سایر کشورهای تولید کننده گل محمدی گلاب محصول فرعی است. ایران بیشترین سطح زیر کشت گل محمدی در جهان را دارد اما سهمی تقریباً معادل صفر از بازار جهانی نهایی‌ترین فرآورده‌های زنجیره ارزش گل محمدی که اسانس تام، ايسلوت، کانکریت، عطر و ادکلن و خوشبو کننده‌ها، مکملها و دارو می‌باشد را دارا است که این شرایط باید در جهت بهره برداری حداکثری از زنجیره ارزش این گیاه تغییر یابد. بالاترین سطح از زنجیره ارزش را تولید و عرضه نهایی‌ترین محصول با کیفیت و قیمتی رقابتی در سطح بین‌المللی و بازار جهانی تشکیل می‌دهد.

در همین راستا و برای تحلیل بیشتر وضعیت تولید، سطح زیر کشت، صادرات، تسهیلات تولید، برنامه‌ها و سیاست‌های وزارت جهاد کشاورزی، میزان اشتغالزایی، سهم بازار جهانی، نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و چالش‌های تولید گل محمدی کشور، مورخ 98/03/18، مصاحبه‌ای را با آقای دکتر حسین زینلی، مشاور معاون وزیر و مجری طرح گیاهان دارویی وزارت جهاد کشاورزی انجام داده‌ایم.

□ وضعیت تولید گیاهان دارویی در ایران

سرزمین ایران کشوری ممتاز و با رتبه بالا از نظر غنای گیاهی و تنوع زیستی و دارای 11 اقلیم از 13 اقلیم شناخته شده جهانی است. براساس نظر گیاه‌شناسان و پژوهشگران، تعداد گونه‌های گیاهی ایران در حدود 8 هزار گونه است که از نظر تنوع گونه‌ها حداقل دو برابر قاره اروپاست. تحقیقات نشان داده است که بیش از 2300 گونه از گیاهان کشور دارای خواص دارویی، عطری، ادویه‌ها و آرایشی-بهداشتی هستند. به علاوه، 1728 گونه از این گیاهان به عنوان گیاهان بومی ایران می‌باشند و به عنوان یک ظرفیت انحصاری در کشور محسوب می‌شوند. خاستگاه بسیاری از گونه‌های مهم از جمله گل محمدی، زعفران، باریجه، آنغوزه و شیرین بیان ایران است و بخش عمده‌ای از تولید جهانی این گونه‌ها در ایران انجام می‌گیرد.

در ایران سطح زیر کشت گیاهان دارویی در سال 1396 به میزان 189346 هکتار و تولید به مقدار 203479 تن بوده است و در سال 97 سطح زیر کشت به 203479 هکتار و تولید به مقدار 233800 تن افزایش پیدا کرده است. با توجه به سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه کشت گیاهان دارویی در برنامه ششم توسعه و نیز سیاست‌های وزارت جهاد کشاورزی که توسعه سه برابر سطح زیر کشت گیاهان دارویی را تا سال 1404 در دستور کار دارد و از طرفی عدم توفیق ایران در به دست آوردن سهم قابل قبولی از بازارهای جهانی گیاهان دارویی و غلبه خام فروشی گیاهان دارویی و عدم فرآوری و دستیابی به حلقه نهایی ارزش آنها که حتی در محصولاتی چون زعفران و گل محمدی نیز وجود دارد و همچنین عرضه گیاهان دارویی ایران حتی زعفران و گل محمدی به نام و برند سایر کشورها مثل اسپانیا، امارات، پاکستان، چین و حتی افغانستان موجب گردیده که بررسی وضعیت رقابت پذیری کیفیتی گیاهان دارویی ایران و شناسایی عوامل موجد و راهکارهای برون رفت از اهمیت اساسی برای کشور و وزارت جهاد کشاورزی برخوردار باشد.

□ وضعیت تولید گل محمدی در ایران

گل محمدی گیاه بومی کشور بوده و ایران پیشینه کهن در تولید، فرآوری و صادرات گل محمدی داراست به طوریکه اولین بار گلاب‌گیری در کشور ایران انجام گردیده و صادرات گلاب از طریق جاده ابریشم انجام می‌گرفت. گل محمدی گیاه ملی کشور بوده و ثبت جهانی گردیده است و ایران دارای بیشترین سطح زیر کشت گل محمدی و بزرگترین تولید کننده گلاب در سطح جهان و از صادرکنندگان عمده اسانس گل محمدی است. گل محمدی یکی از 5 پایه اصلی رز در جهان می‌باشد و گیاهی است که علاوه بر کشت آبی به صورت کشت دیم و آبیاری سبز نیز قابل توسعه است و نسبت به شرایط محیطی سازگاری خوبی دارد.

بارزترین صفت گل محمدی (به خصوص در کاشان، لاله زار و داراب) سازگاری آن نسبت به خشکی است به گونه‌ای که در برخی مناطق کاشان فقط دوبار در سال آبیاری می‌شود اما عملکرد آن شدیداً کاهش می‌یابد. میانگین عملکرد تولید گل محمدی در ایران حدود 2 تن در هکتار است. در صورتیکه بهترین شرایط رشد و تغذیه و آبیاری منظم برای گیاه فراهم باشد عملکرد آن افزایش قابل ملاحظه‌ای خواهد داشت و در برخی موارد عملکرد تا 7 تن در هکتار نیز گزارش شده است.

به طور معمول آبیاری گل محمدی با توجه به مشخصات جغرافیایی منطقه کشت بین 7 تا 15 روز یکبار در زمان گل‌دهی و 20 تا 30 روز یکبار در دیگر دوره‌های رشد آن صورت می‌پذیرد. تا کنون بیش از 20 هزار گونه گل رز در سراسر جهان شناسایی شده که گونه ایرانی آن منحصر به فرد است و تا کنون 56 گونه گل محمدی در ایران شناسایی شده است. خاستگاه جغرافیایی و تاریخی گل محمدی ایران بوده و بعدها در قرن 14 میلادی به اروپا و شمال آفریقا رفته است.

گل محمدی در اغلب نقاط ایران دیده می‌شود؛ اما با هدف تهیه گلاب و در وسعت زیاد باغهای وسیعی از آن در شهرستانهای کاشان، تبریز و در استانهای اصفهان، فارس، کرمان و یزد ایجاد شده است.

همه ارقام رز دارای اسانس نیستند و گل محمدی برترین گونه دارای اسانس است. اهمیت اصلی گل محمدی در عطر آن نهفته و هدف اصلی از کشت آن در ایران تولید گلاب است و در مرحله بعد استحصال اسانس تام یا اسانس روغنی آن و استفاده از گلبرگهای آن است.

قطبهای اصلی تولید گل محمدی در ایران را شهرهای داراب، لاله زار، کاشان، میمند، نیاسر و قمصر تشکیل می‌دهند. تولید در کاشان و قمصر و نیاسر عمدتاً به شیوه سنتی و در داراب و لاله زار و میمند عمدتاً صنعتی است.

گل محمدی به دامنه وسیعی از شرایط اقلیمی سازگار بوده و در زمره گیاهان کم توقع طبقه بندی می‌شود. در حال حاضر علاوه بر ایران در کشورهای بلغارستان، سوریه، ترکیه، فرانسه، مراکش، تونس، ژاپن، اوکراین، هند، آمریکا، کانادا کشت و تولید و فرآورده‌های آن صادر می‌شود. گرچه گل محمدی در بسیاری از نقاط جهان کشت می‌شود اما ریشه آن به ایران و خاورمیانه بر می‌گردد.

در ایران سطح زیر کشت گل محمدی در سال 1397 به میزان 24 هزار هکتار و تولید به مقدار 41 هزار تن بوده است.

جدول 1: استان های پیش رو در تولید گل محمدی کشور		
نام استان	سطح زیر کشت (هکتار)	تولید (تن)
فارس	8124.5	13608
کرمان	3850	6200
اصفهان	3257	7204
خراسان رضوی	1539.5	1689.2
آذربایجان شرقی	1347	4310.4
مرکزی	990	2119
چهارمحال و بختیاری	662.82	529.8
سایر	4219.6	5328.2
جمع کل	23990.4	40988.6

اگر چه کاشت گل محمدی و فراوری آن در مقایسه با سایر گیاهان دارویی ایران از توسعه و پیشرفت بیشتری برخوردار است اما با این وجود هنوز هم زنجیره ارزش آن به مطلوب ترین شکل مورد بهره برداری قرار نمی گیرد و بخش اعظم محصول تولیدی گل محمدی در نخستین مرحله فراوری تبدیل به گلاب و یا گل خشک شده و به بازار مصرف عرضه می گردد و در حالیکه اسانسگیری و تولید عطر و ادکلن و محصولات دارویی و بهداشتی نهایی ترین مرحله از زنجیره ارزش گل محمدی را تشکیل می دهند اما تولید و صادرات این محصولات در سبد تولیدی و صادراتی کشور از ضریب اهمیت شایسته ای برخوردار نمی باشد.

علاوه بر مصرف در عطر سازی، این گل و فراورده های آن مصارف غذایی و دارویی و بهداشتی نیز دارند و در درمان بیماریها و اختلالاتی نظیر افسردگی، بی خوابی فشار روحی، خشکی پوست و پیری و حساسیت آن، التیام زخمها و کنترل عفونتهای ویروسی و باکتریایی موثر هستند.

□ وضعیت صادرات محصولات گل محمدی ایران

با عنایت به اینکه مقام معظم رهبری بارها تاکید بر صادرات غیرنفتی داشته اند و آن را نسخه ی توان بخش اقتصاد این مرز و بوم عنوان نموده اند، می بایست تمرکز بر روی بخش هایی بغیر از نفت قوت گیرد. از جمله این بخش ها که توان بسیار قابل ملاحظه ی را داراست بخش محصولات گل محمدی است.

ایران یکی از بزرگترین کشورها در زمینه صادرات گل محمدی و گلاب محسوب می شود و ایرانیان از جمله افرادی هستند که توانسته اند از گل محمدی به روش تقطیر گلاب و اسانس تهیه کنند. در این میان گلاب به ۳۴ کشور جهان از جمله آلمان، انگلستان، ایالات متحده آمریکا، استرالیا، اسپانیا، چین، آلمان و فرانسه صادر شده است. در بین کشورهای ذکر شده امارات متحده عربی اولین و بزرگترین خریدار این محصول گل و گلاب از ایران محسوب می شود.

جدول 2: وضعیت صادرات محصولات گل محمدی در سال 1397		
محصول	ارزش وزنی (کیلوگرم)	ارزش صادراتی (دلار)
گل خشک و گلبرگ تازه محمدی	194446	1434422
گلاب استحصالی از گل محمدی	3857146	7809784
اسانس روغنی از گل محمدی	166	689912
جمع	4051758	9934118

در حوزه گل محمدی قدم‌های خوبی برای صادرات محصولات با ارزش افزوده برداشته‌ایم، سال گذشته تقریباً 10 میلیون دلار گل محمدی و فرآورده‌های مربوط به آن صادر کرده‌ایم که تقریباً 9 میلیون دلار آن اسانس و گلاب بوده است. باتوجه به اینکه سالانه ارز قابل توجهی از صادرات گل و گلاب نصیب کشور می‌شود باید با شناسایی بازارهای هدف تلاش کرد تا درآمد ارزی از این طریق را افزایش داد و از طرفی در کنار تولید بالا برای افراد بیشتری در این زمینه اشتغال‌زایی کرد.

گل محمدی در ایران به صورت گلبرگ خشک، غنچه خشک، گلاب و میزان محدودی به شکل اسانس فرآوری می‌شود و به فروش می‌رسد. در حال حاضر قیمت هر کیلو غنچه بین ۵۰۰ تا ۶۰۰ هزار ریال، قیمت هر کیلو گل تر بین ۸۰ تا ۱۰۰ هزار ریال و قیمت هر لیتر اسانس بین ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیون ریال برآورد می‌گردد این محصول از جمله محصولات ارز آور از طریق صادرات اسانس، گلاب و غنچه خشک در بازارهای هدف شامل کشورهای اروپایی و حاشیه خلیج فارس است.

قیمت جهانی هر لیتر اسانس گل محمدی بین ۴ تا ۱۰ هزار دلار است و هر لیتر گلاب تنها بین ۲ تا ۲,۵ دلار است و بلغارستان تمرکز خود را بر روی تولید اسانس قرار داده و توانسته ۵۰ درصد بازار اسانس دنیا را در اختیار بگیرد.

دلیل اصلی تولید کم اسانس در ایران فرهنگ سنتی‌ای است که بیشتر روی تولید و صادرات گلاب متمرکز شده است. همچنین در ایران برای تهیه ماشین‌آلات مورد نیاز برای تولید اسانس کار زیادی انجام نشده است. البته وزارت جهاد کشاورزی در سال‌های گذشته تمرکز بیشتری بر تهیه و تولید دستگاه‌های اسانس‌گیری قرار داده است تا ارزش افزوده تولیدات ایران را افزایش دهد.

عملکرد در واحد سطح پایین یکی دیگر از عواملی است که موجب شده درآمد ایران از گل محمدی بالا نباشد؛ به طوری که در ایران تولید گل محمدی در هر هکتار ۲ تن و در بلغارستان این میزان ۱۰ تن در هکتار است.

□ نقاط قوت و ضعف کشور در توسعه کشت گل محمدی

نقاط قوت:

- صادراتی بودن فرآورده‌های این گیاه و شهرت جهانی در تولید گلاب و اسانس در سطح جهان
- گیاه سازگار و مقاوم با شرایط نامساعد و خشکسالی با نیاز آبی کم
- امکان کشت دیم گل محمدی در مناطق مستعد کشور
- دارا بودن فرهنگ و پیشینه کهن در تولید، فرآوری و صادرات
- امکان کشت این گیاه در زمین‌های درجه دو و سه
- امکان استفاده از گلبرگ‌های استفاده شده در تولید کمپوست‌های گیاهی

نقاط ضعف:

- ❖ کوتاه بودن فصل برداشت و کمبود کارگر در زمان برداشت گل محمدی
- ❖ عدم برداشت مکانیزه
- ❖ عدم برنامه‌ریزی اولیه جهت تامین کارگر برای برداشت گل محمدی در فصول برداشت

□ فرصت‌ها و تهدیدات در زمینه توسعه کشت گل محمدی کشور

فرصت‌ها:

- ✓ تولید وسیع اسانس و ابسولوت گل محمدی با توجه به نیازهای جهانی
- ✓ بکارگیری روش‌های استحصال بارندگی برای آبیاری مکمل جهت افزایش عملکرد در کشت دیم گل محمدی
- ✓ شرکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی جهت عرضه فرآورده‌های گل محمدی در بازارهای جهانی
- ✓ امکان توسعه ارگانیک گل محمدی در بسیاری از نقاط کشور

تهدیدات:

- اشباع بازارهای جهانی بعثت افزایش توسعه کشت گل محمدی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه مانند افغانستان
- لزوم افزایش کیفی و اخذ گواهی ارگانیک بعثت گرایش بازارهای جهانی به فرآورده‌های ارگانیک

□ جمع بندی :

گل محمدی پس از زعفران بالاترین مقدار از سطح زیر کشت گیاهان دارویی ایران را به خود اختصاص داده و به جهت برخورداری از زنجیره ارزش بالا، درآمد مناسب، نیاز آبی بالنسبه کم، مقاومت به تنشهای محیطی به ویژه شوری و جایگاه فرآورده‌های آن در صادرات کشور سطح زیر کشت آن طی سالهای گذشته رشد قابل توجهی را تجربه نموده و پیش بینی می‌شود در سالهای آینده توسعه بیشتری نیز داشته باشد.

گل و گلاب ایران (به ویژه کاشان) به عنوان یک تولید ملی و محلی و یک میراث فرهنگی و کشاورزی و تولیدی به خوبی در ایران و حتی در برخی از کشورهای جهان شناخته شده است. اما متأسفانه شناسایی موارد مصرف متنوع گل محمدی و فرآورده‌های آن و همچنین تنوع لازم فرآورده‌ها هنوز مغفول و بسیار ناشناخته است. ایجاد صنایع عطرسازی، بهداشتی، آرایشی و دارویی و ایجاد تقاضا برای فرآورده‌های مختلف گل محمدی با معرفی صحیح و علمی آنها می‌تواند نقش بسیار برجسته‌ای در جبران این غفلت و استفاده از ارزش افزوده‌ای که می‌تواند ایجاد نماید داشته باشد. با تولید و صادرات محصولات هر چه بیشتر فراوری شده گل محمدی می‌توان حداکثر ارزش افزوده حاصله را نصیب دست اندرکاران تولید و فراوری آن نمود.

ظرفیت مغفول مانده تولید و صادرات گل محمدی و فرآورده‌های آن در ایران قابل احیا و توسعه است و می‌تواند در افزایش تولید ناخالص داخلی و ملی، ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش صادرات اثر بخش باشد. البته صنعت گل محمدی در حوزه‌های تولید، فراوری و بسته‌بندی و بازاریابی نیازمند سرمایه‌گذاری است که هر یک با چالش‌های خاص خود مواجه هستند.